

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наталія Огінська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: М. В. Вацьо, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF PATRIOTIC EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Nataliia Oginska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті проаналізовано погляди зарубіжних та вітчизняних культурно-освітніх діячів минулого. Зроблено історико-педагогічний аналіз проблеми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Розглядаються погляди Я. Коменського, Г. Ващенко, О. Духнович, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського щодо засобів національно-патріотичного виховання старших дошкільників.

Ключові слова: патріотичне виховання, діти старшого дошкільного віку, С. Русова, Я. Коменський, В. Сухомлинський.

Abstract. The article analyzes the views of foreign and domestic cultural and educational figures of the past. A historical and pedagogical analysis of the problem of patriotic education of older preschool children was conducted. The views of Ya. Komensky, G. Vashchenko, A. Dukhnovych, S. Rusova, G. Skovorody, V. Sukhomlinsky regarding the means of national-patriotic education of older preschoolers are reviewed.

Key words: patriotic education, children of senior preschool age, S. Rusova, Ya. Komensky, V. Sukhomlinsky.

Для здійснення пошуків нових шляхів і засобів рішення проблеми патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку призводить до ґрунтовного вивчення та творчого використання спадщини зарубіжних і вітчизняних культурно-освітніх діячів минулого.

Одним з найперших серед видатних зарубіжних педагогів, мислителів сутність, теоретичні основи патріотичного виховання розкрив чеський педагог Я. Коменський. На його думку зміст цього поняття повинен базуватися на ідеї народності, яка включає «вимоги навчання рідною мовою, виховання людяності, гуманності, прагнення сформувати таку людину, яка вище за все ставить благополуччя своєї батьківщини і готова пожертвувати собою заради її свободи і незалежності» [8, с. 163].

Філософ і педагог Г. Сковорода акцентував значення патріотичного виховання. Він неодноразово відстоював ідеї народності, вчив народ як жити, працювати, виховувати дітей, наголошував що «кожен повинен знати свій народ, а в народі пізнати себе» [40]. Він розглядав патріотизм як складне і багатогранне почуття до Батьківщини, в якому органічно переплітається любов до рідної природи, рідної мови з усвідомленням патріотичного обов'язку перед своїм народом [2, с. 201].

Видатний педагог і реформатор педагогічної науки, уродженець Чернігівщини, К. Ушинський, аргументуючи принцип «народності» виховання, доводив педагогам важливість при виборі форм, методів і змісту педагогічної діяльності враховувати в освітньому процесі національні особливості. К. Ушинський вважав, що «система виховання породжується історією народу, його матеріальною та духовною культурою» [7, с. 94].

Першочергове значення у педагогічній системі К. Ушинського призначалося патріотичному вихованню, оскільки почуття народності в людині найсильніше: «Як немає

людини без самолюбства, так немає людини без любові до Батьківщини, і ця любов дає вихованню вірний ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з його поганими природними, особистими, сімейними і родовими нахилами» [11, с. 73]. Навіть людина, яка поселилася на чужині, береже у своєму серці народність. «Можна забути ім'я своєї Батьківщини, але носити в собі її характер», – відмічав К. Ушинський [11, с. 73]. Він підкреслював, «де б не була людина, в які краї доля її не занесла, вона завжди зберігає у своєму серці дух свого народу, любов до рідного краю» [11, с. 73].

На переконання О. Духновича принцип народності повинен стати засадничим положенням виховання української молоді. Педагог стверджував про необхідність створення системи виховання з урахуванням історичних та національних традицій народу. У своїх педагогічних поглядах він зробив висновки, що навчально-виховний процес у закладі освіти має здійснюватися у національному дусі, а «основними засобами реалізації завдань патріотичного виховання є використання виховного потенціалу рідної мови, літератури, історії, пісенного мистецтва» [9, с. 131].

У розробку теорії і практики патріотичного виховання вагомий внесок зробила С. Русова. Саме С. Русова виділила головні принципи системи національного дошкільного виховання – народність, індивідуалізація, демократизація, гуманізація. Ця система є актуальною і зараз. Український педагог довела та обґрунтувала думку про важливість виховання у дітей з перших днів життя патріотизму, любові до свого народу і Батьківщини. Рішення цієї проблеми педагог відзначала у побудові патріотичного виховання на основі багатоговікового досвіду українського народу, його історичних, культурних і духовних здобутків. Вона акцентувала, що виховання дітей доцільно реалізовувати «на рідному ґрунті», адже лише національне оточення здатне виховати високоморальну і патріотично налаштовану особистість. Тому в дитячому садку обов'язково повинен відчуватися національний дух; «діти мають бути ближчі до природи рідного краю», до «невпинної хліборобської праці українців, яка годує і себе, і сусідів, і інших»; необхідно широко використовувати народну творчість – словесні ігри, пісні, гру на народних музичних інструментах, розваги, інсценізації тощо» [1, с. 2]. При цьому вона вказувала на необхідність багатоаспектності здійснення процесу патріотичного виховання і багатоманітності засобів виховного впливу. С. Русова наголошувала на особливій ролі потішок, забавлянок, колискових пісень, народних казок та ігор у національному вихованні підростаючих поколінь.

Виховання, на думку видатного педагога, «має бути позначене українським мистецтвом» і викликати позитивні емоції. С. Русова стверджувала, «ми зможемо якомога більше націоналізувати наші дитячі садки, наблизити їх не тільки до словесної, а й до технічної культури нашого народу» [2, с. 232].

Основою концепції національно-патріотичного виховання дошкільнят – навчання дошкільнят рідною мовою. «Мова – відмічала С. Русова, – це соціальний зв'язок між людьми, засіб прояву їхнього внутрішнього світу та засвоєння нового безмежного знання» [1, с. 2]. Оволодівати рідною мовою дошкільник повинен в родинному колі та в дитячому садку. Саме тому, відмічала вчена, дорослі мусять пам'ятати: «ніде переймання (наслідування) немає такого великого значення, як в опануванні мови. З огляду на це особливо важливим є мовлення самого педагога» [1, с. 3].

Найважливішими засобами розвитку мовлення дошкільнят вона вважала довілля, мистецтво, художню літературу, національні свята, український фольклор, грамоту, драматизацію. Серед методів та прийомів С. Русова звертала увагу на використання спостережень, екскурсій, бесід, читання казок та оповідань, зачування віршів, переказування творів, розглядання картин та бесід за їх змістом, складання розповідей за малюнками, ігор-драматизацій, дидактичних вправ та ігор. Особливу увагу приділяла наслідування мовлення дорослого, запитання, зіставлення.

Особливу увагу радила приділяти національним святам, звичаям, обрядам, традиціям, які зваблюють своєю красою, архаїчною наївною простотою, такою близькою душі

дошкільника. «Щасливі ті сім'ї, – вважала вчена – які можуть відзначати свята за народними звичаями, адже вони дають своїм дітям прекрасні переживання, які залишають на все життя глибокі естетичні й етичні враження та пов'язують малюка зі своїм народом. Настрій дитини, в якому поєднуються і релігійне, й естетичне, і національно-патріотичне почуття, може стати основою для розвитку в неї високої ідейності та проростання любові до свого народу» [1, с. 4].

Український композитор, диригент і хореограф, викладач В. Верховинець, палкий патріот своєї Батьківщини, значущу роль у справі виховання молодого покоління надавав використанню дитячого музично-ігрового репертуару, який став підґрунтям оприлюдненого у 1925 р. репертуарно-методичного посібника «Весняночка». Запис, обробка, систематизація етнографічного матеріалу, визначення його педагогічної цінності, написання авторських ігор і пісень, підготовка теоретичного розділу збірки, де «автор знайомить вихователів з методикою музично-виховної роботи і дає певні рекомендації щодо використання рухливих музичних ігор, мають і сьогодні практичне значення» [3, с. 344].

Доцільно зазначити, що до репертуарно-методичного посібника увійшли сто п'ятдесят шість рухливих музичних ігор і пісень. Серед них – дев'ять народних ігор, етнографічний запис яких зробив сам В. Верховинець. «Більшість ігор – відмічає Н. Дем'янко – він створив на основі етнографічного матеріалу: 1. українських народних пісень – дев'ятнадцять ігор; 2. народних мелодій – дев'ять; 3. поетичного фольклору – вісімнадцять» [5, с. 64]. Варто зазначити, що написані педагогом на слова українських поетів: Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка, П. Тичини, О. Олеся чотирнадцять рухливих музичних ігор і шістнадцять пісень. З метою залучення підростаючого покоління до кращих зразків українського музичного мистецтва В. Верховинець інсценізує твори М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, П. Козицького, П. Демуцького. Г. Ващенко аналізував патріотичне виховання як цілеспрямований процес залучення дітей до національних і загальнолюдських цінностей, до високого рівня культури та освіти, науки та мистецтва.

Вагоме значення патріотичному вихованню у своїй педагогічній діяльності й творах відводив відомий вітчизняний педагог В. Сухомлинський. Аналізуючи педагогічну спадщину Василя Сухомлинського можна зробити висновки, що центром уваги науковця постійно перебувала проблема патріотичного виховання підростаючого покоління. На думку В. Сухомлинського, патріотизм – це «сплав почуттів і думок, а поняття Батьківщини осягається не тільки і не стільки розумом, скільки серцем» [10, с. 318]. «Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина» [10, с. 131]. Видатний український педагог зазначав, що виховання патріота, громадянина є складною проблемою педагогічного процесу. На велике переконання педагога, першочергове значення має те, що «знання про Батьківщину, про те, що є дорогим для народу, – це не просто відомості, якими після запам'ятовування можна керуватися в повсякденному житті. Це істини, які повинні торкатись особистого життя вихованця» [10, с. 131]. Потрібно розповідати дітям про історію рідного краю, щоб у дитини сформувалась «відповідальність за матеріальні та духовні цінності, створені старшими поколіннями» [10, с. 187]. В. Сухомлинський підкреслював у, що «у кожній людині повинен бути рідний куточок, який став незабутнім спогадом про найдорожче – без цього немає людини, немає її морально-емоційного, естетичного коріння, немає свіжого вітерця, який живить непогасне полум'я любові до Вітчизни» [10, с. 134].

Одним із визначальних засобів виховання патріотичних почуттів дитини педагог вважав рідну мову й акцентував на таких методах, як екскурсії в природу, спостереження, складання казок, етичні бесіди, розповіді вихователя про історії та героїзм народу. В Сухомлинський пропонував орієнтуватися на мовні зразки з фольклору, народні поетичні вислови, які відрізняються відтінками думок і почуттів, емоціональним забарвленням, тим самим діють на мовленнєву культуру дитини.

Найбільш глибокими для української дошкільної педагогіки є розвідки окремих аспектів національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку, здійснені у період незалежності української держави.

Сучасні українські корифеї педагогічної думки (І. Бех, В. Бобир, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Погрібняк, К. Чорна, О. Каплунівська та ін.) поповнюють теорію і практику патріотичного виховання старшого дошкільного віку. Новітні погляди на патріотичне виховання висвітлила О. Каплунівська, яка створила парціальну програму національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина». Автор програми «розробила форми роботи з патріотичного виховання, які охоплюють ознайомлення дітей з історією і сучасним життям рідної країни, її національними героями, видатними особистостями. На її думку, така робота формує у дітей почуття гордості за свій народ» [7, с. 8].

Проблеми національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музичного мистецтва розкрито в працях М. Вацьо. Науковець досліджує формування патріотичних почуттів дітей та молоді за допомогою вивчення музичного краєзнавства Поділля. На думку дослідника: «Краєзнавство зберігає історичний досвід поколінь, органічно поєднує минуле, сучасне та майбутнє, досліджує прикоріння й джерела української духовності, національної ментальності. Вивчення історії та культури «малої батьківщини» складає уявлення про долю нації; лише через місцевий, регіональний патріотизм виростає патріотизм всеукраїнський» [4, с. 102].

Отже, в різні історичні періоди проблемі патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку відводилася велика увага. До шляхів формування патріотизму визначні педагоги минулого окреслювали наступні: ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з навколишнім середовищем, з суспільним життям країни, збагачення пам'яті дошкільників яскравими враженнями, щоб вони змалку полюбили те, що їх оточує і є частиною Батьківщини. До засобів національно-патріотичного виховання вони відносили рідну мову, вітчизняну історію, українську літературу, рідну природу, українську культурно-духовну спадщину тощо. Педагогічні настанови і рекомендації культурно-освітніх діячів минулого є актуальними в сьогоденній виховній практиці.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М. Національно-патріотичне виховання в українському дитячому садку. Концепція Софії Русової та сьогодення. *Дошкільне виховання*. 2016. №2. С. 2–5.
2. Борисова З. Н., Смаль В.З. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія. Київ: Вища школа, 1990. 422 с.
3. Василь Миколайович Верховинець. *Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги: підручник / під заг. ред. А. М. Бойко*. Київ, 2004. С.460-489.
4. Вацьо М. Роль краєзнавства Поділля в системі музично-естетичного виховання дітей та молоді. *Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (VII школа методичного досвіду): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 21-22 листопада 2018 року*. Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., 2018. С. 100-104.
5. Демченко О.П. Практикум з історії педагогіки : навчально-методичний посібник для викладачів історії педагогіки, на допомогу студентам педагогічних ВНЗ під час самостійного вивчення теоретичних основ, підготовки до семінарських і практичних занять. К. : Видавничий дім «Слово», 2012. 432 с.
6. Дем'янко Н. Ю. «Весняночка» В.М. Верховинця та її педагогічне значення. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки»*. Вип. 2 (35). Полтава: ПДПУ, 2004. С. 63-66.
7. Каплунівська О. М. Сучасний погляд на патріотичне виховання. Особливості організації роботи з дошкільниками. *Дошкільне виховання*. 2015. №8. С. 8–10.
8. Мельничук О. С. Історія педагогіки України навч. посібн. Кіровоград, КДПУ ім. В. К. Винниченка, 1998. 169 с.

9. Онопрієнко О. Патріотичне виховання як науково-педагогічна проблема: понятійний аспект. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Зб. наук. пр.* Умань: УДПУ ім. Павла Тичини, 2007. № 21. С. 159–167.

10. Пашигар М.С. Ретроспективний аналіз теорії патріотичного виховання дітей дошкільного віку. С. 129-135.

URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9670/1/21.1.pdf>.

11. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5 т. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 5. 639 с.

12. Ушинський К. Про народність у громадському вихованні. Вибрані педагогічні твори в 2 т. Київ: Радянська школа, 1983. Т. 1. С. 43–103.

13. Demchenko O., Stakhova I. EUROPEAN EXPERIENCE IN ORGANIZING THEATRICAL ACTIVITIES IN PRIMARY SCHOOL TEACHERS TRAINING (BASED ON THE RESULTS OF THE JEAN MONNET MODULE PROJECT 620252-EPP-1-2020-1-UAEPPIMO-MODULE). 2022. Vol 51 No 2. Scientific Journal of Polonia University. P. 31-39.

URL: <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/issue/view/58>.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Марія Окладнюк, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.А. Поповська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

INDIVIDUALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS: THEORETICAL ASPECT

Maria Okladnyuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті визначено та проаналізовано актуальні проблеми і перспективи індивідуалізації в умовах традиційної технології навчання. Схарактеризовано психологічні і фізичні якості, стани особистості в контексті індивідуалізації навчальній роботі.*

***Ключові слова:** індивідуальність, особистість, індивідуалізація, навчання.*

***Abstract.** The article defines and analyzes the actual problems and prospects of individualization in the context of traditional learning technology. The psychological and physical qualities and states of the individual are characterized in the context of the individualization of educational work.*

***Key words:** individuality, personality, individualization, training.*

Уніфікована система навчання, яка довгі роки панувала у вітчизняних школах, в наявних тоді умовах неефективній реалізації одного з важливих принципів навчання – врахуванні індивідуальних і вікових особливостей учнів (здібностей, нахилів, інтересів, прагнень тощо) призвела до нівелювання особистості, кризи розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості.

Урахування індивідуальних та вікових особливостей здобувачів освіти як один із фундаментальних принципів навчання був і залишається актуальною проблемою та перспективою в умовах української системи освіти. Основою, підґрунтям сучасної законодавчої бази є особистісно-орієнтований, компетентнісний та інші підходи, де особистість здобувача освіти є не засобом, а метою освіти.

Так, у «Національній доктрині розвитку освіти» проголошено, що метою державної політики щодо розвитку освіти є створення умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України...», а «пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти є: її особистісна орієнтація» [7]. Одним із завдань загальної середньої освіти у Законі України «Про загальну середню освіту» визначено завдання